

BÁNKI ÉVA

„Elevenünkbe vág ez a múltba merülés” – A társadalomleírás esztétikuma: Gilberto Freyre, a szociográfus

Az egyik legjelentősebb brazil társadalomtudós, Gilberto de Mello Freyre (Recife, 1900 – Recife, 1987) szinte mindent elért, amit társadalomtudós az amerikai földrészen elérhetett: politikus lett, számos külföldi egyetem díszdoktora, számos alapítvány elnöke, amolyan számtalan díjjal elismert „nemzeti intézmény”. II. Erzsébet életében lovaggá avatta, halála után számtalan szobrot kapott, több közterület, intézmény vette fel a nevét, ráadásul róla nevezték el szülővárosa, Recife repülőterét. Ez a kitüntetés- és elismerés-áradat még Latin-Amerikában is szokatlan. De Freyre nem is csupán – politikusok által kitüntetett, kevesek által olvasott és értett – „díszdoktor” volt, eszméi nemcsak az antropológia, a történelemtudomány és a szociológia tudományos fejlődését határozták meg,¹ hanem a XX. századi brazil identitást és az egész kontinensen a *democracia racial* felfogását is.

Ezt a lélegzetelállító hatást Freyre egyetlen világsikerű ifjúkori művével, a tudományos és irodalmi műként is értékelt, esszének és szaktudományos munkának is tekintett *Udvarház és szolgaszállással* (1933) érte el, amelyben a portugál gyarmatosítást a patriarchális gazdasági rendszer és a brazil családi élet oldaláról mutatja be. Ezt az ifjúkori sikert az amúgy hosszú életű és tudományosan és művészileg egyaránt termékeny Freyre semmilyen későbbi művével nem tudta megismételni. Ebben a cikkben most annak próbálunk utánajárni, hogy Gilberto Freyre milyen eszközökkel próbálta meg kitágítani a tudományos antropológia és a történetírás határait, mely újításai azok, amelyek azóta beépültek a tudomány eszköztárába, és melyek azok, amelyek a Freyre-mű utánozhatatlan, egyedülálló sajátosságaihoz tartoznak; de legfőképpen arra keressük a választ, hogy ez az identitás-teremtő alkotás mennyiben tekinthető ma szépprózának és tudományos műnek.

A mű fogadtatása számos, a kelet-európai eszmetörténészek számára is tanulmányos kérdést vet fel. A történelmi nézőpontváltás igénye, a „brazil történelem a brazilok szemével”, a „gyarmatosítás a gyarmatosítottak szemüvegén át” azóta már a latin-amerikai posztkolonialista irodalmat is teljes mértékben átítató törekvése

¹ Peter BURKE: „Gilberto Freyre e a nova história”. *Tempo Social*, IX., 1997/2., 1–12.; Joaquim FALCÃO – Rosa Maria BARBOZA DE ARAÚJO (orgs.): *O Imperador das Ideias: Gilberto Freyre em Questão*, Rio de Janeiro, UniverCidade, 2001; Elide RUGAI BASTOS: *Gilberto Freyre e o Pensamento Hispânico: entre Dom Quixote e Alonso El Bueno*, São Paulo, EDUSC, 2003; Maria Lúcia PALLARES – Peter BURKE: *Gilberto Freyre: Um Vitoriano nos Trópicos*, São Paulo, UNESP, 2005.

egyáltalán nem egyedülálló írói és tudományos program a század harmincas éveiben. Hasonló nézőpontváltásra való igény, a tudományos és művészi „hitelesség” kérdésének átértelmezése – mégpedig leggyakrabban a szépirodalom és a társadalomtudomány jegyeit ötvöző esszékben – megfigyelhető a kelet-közép-európai parasztság ábrázolásánál, a mi térségünk népi íróinál is. Ennek a tanulmánynak nem célja a kétféle ábrázolásmód, a kétféle társadalomszemlélet alapos összevetése, mindössze szeretnénk rámutatni néhány alapvető párhuzamra és ellentétre.

Gilberto Freyre nem tekinthető az önerejéből érvényesülő „népi értelmiségi” tipikus képviselőjének. A brazil földbirtokos családból származó, fiatalon szépirodalmi művekkel is kísérletező Freyre 1922-ben védte meg *Social Life in Brazil in the Middle of the 19th Century* című szakdolgozatát a Columbia Egyetemen (Kalifornia). Az *Udvarház és szolgaszállás* alapjául szolgáló tudományos mű még ebben az évben meg is jelent.²

Az Európát tíz év alatt beutazó, közben rövid ideig kormányhivatalt is vállaló és a kutatómunkát mindvégig folytató szerző alkotása eközben számos, az akkori pozitivistá történelemtudomány szemében „nem teljes értékű” forráscsoporttal is kiegészül. A brazil cukormalmok falai közt zajló családi élet vizsgálatába Freyre bevon családi naplókat, gyerekkorában hallott dalokat, pletykákat és ételrecepteket, szembesít egymással különböző műfajú szövegeket: regényrészleteket és átokűző versikéket, „komoly” útleírók (Thévet, Expilly, Debadie, Léry, Hans Staden, Koster, Saint-Hilaire, Rendu, Maria Graham, Tollenare és mások) munkáit és folklórszövegeket, újsághíreket. Freyre egyszerre hivatkozik a modern táplálkozástudomány, a biológia, az antropológia teoretikusaira és a régi, vidéki gyilkosságokról beszámoló, névtelen pletykafészekre – bizonyos mértékben egyenrangúvá téve így forrásait. Az Annales-iskola módszereit bizonyos mértékig megelőlegező³ társadalomtudós az életmód vizsgálatát a táplálkozás, a szexualitás, a popkultúra, sőt a nyelvészet bizonyos területeire is kiterjeszti. (Közismert, hogy Freyre – mégpedig szerintem nagyon szellemesen és meggyőzően – az igeragozás átalakulását, a személyes névmás helyére vonatkozó szabályok megváltozását a brazil portugálban is a rabszolgatartásból és a hozzá kapcsolódó patriarchális életformából vezeti le.⁴)

Sok esetben – noha természetesen nincs okunk kétségbe vonni a szerző szavait – a személyes tapasztalatokra való hivatkozás „dokumentálhatatlansága” nehezíti, hogy elfogadjuk, hogy „teljes értékű” tudományos munkát olvasunk. A klasszikus útleírás műfaji jegyei sokszor zavarba ejtően keverednek a tudományos elemzéssel.⁵

² *Hispanic American Historical Review*, volume 5. EHHEZ NEM KELLENE TÖBB ADAT?

³ Jorge VENTURA DE MORAIS – José Luiz RATTON JR.: „Gilberto Freyre e a articulação dos níveis micro e macro na sociologia”. *Revista Brasileira de Ciências Sociais*, São Paulo, 2005. scielo.br/pdf/rbsoc/v20n58/25631.pdf (ellenőrizve: 2014.02.05.)

⁴ Gilberto FREYRE: *Udvarház és szolgaszállás. A brazil család a patriarchális gazdasági rendszerben*, ford. S. TÓTH Eszter, Budapest, Gondolat Kiadó, 1985, 391.

⁵ Gilberto Freyre így bizonyítja a mohamedán vallásos elemek jelenlétét az afrikai brazil rítusában: „Amikor afrikai szekták szertartásait és rítusait látogattam Pernambuco-ban, megfigyeltem, hogy

Ám a szerző lépten-nyomon bizonyított tudományos felkészültsége nem teszi lehetővé, hogy ezt valami bájos amatőrizmusnak tekintsük – nyilvánvaló, hogy a szerző teljesen tudatosan próbálja áthágni a tudományos megismerés határait.

A faji keveredés vizsgálatokor értelemszerűen kerül előtérbe a gasztronómia és a szexualitás. Az Annales-iskola eredményein nevelkedett olvasók persze semmi rendkívülit nem látnak a Freyrénél oly gyakori gasztronómiai leírásokban. A harmincas években viszont (egy gondosan lábjegyzetelt, a kérdés szakirodalmát is alaposan számba vevő tudományos műben!) meghökkentőek vagy éppen egzotikusak lehettek az ilyen leírások vagy hivatkozások: „Személyes véleményem: a hagyományosan portugál tejberizst sehol sem készítik olyan ízletesen, mint az utcán. Jókora bögrékben árulják a néger asszonyok, és a torkos ínyencek ebből szürcsölhetik a híg kását, még kanál sem kell hozzá. Mint ahogy a tálcán árult, afrikai módra banánlevélen tálalt áztatott tápiókának sincs párja. Csak egy kivételt ismerek, amit egy, a pernambucói Andrade Lima családból való kitűnő hölgy készít...”⁶ Nemcsak a téma lehetett szokatlan, hanem az elbeszélői hangnak a XVIII–XIX. században utazgató *literary gentleman*ekre emlékeztető frivolsága is.

Vajon ki ez az „én”, aki megszólal ebben a tudományos műben?

Kevés az a szakszerű tudományos mű, amely leírásaiban ennyi érzéki komponenst vonultatna föl. Néha játékosan, „eltérve a tárgytól”, például amikor alaposan szemügyre veszi a bahiai feketék öltözködésében és szokásaiban megmutatkozó muzulmán hatásokat. A bahiai és salvadori kereskedődinasztiák gazdasági kapcsolatainak taglalása után a szerző-elbeszélő-főhős „szeme” – bár tudományos műről van szó, lehetetlenség máshogy kifejezni magunkat – egyszer csak a Bahia utcáin fel-alá sétálgató mulatt édességáros asszonyokra téved, és így folytatja a tudományos leírást: „Némelyek közülük gazdag portugál üzletemberek szeretői voltak, akik selyemben és szaténben járaták őket. Mindenféle csecsebecsék, ékszerek és aranyláncok függtek rajtuk. Guineai füge szemmelverés ellen, a fallikus kultusz jelképei, üveg gyöngysorok, kagylógallérok, fülbe fűzött, hatalmas aranykarikák. Bahia utcáin ma is látni hosszú, afrikai stólat viselő édességáros néger asszonyokat. A sok fehér alsószoknyára élénk színekben pompázó, finom damaszt szoknya kerül. Telt, ruganyos mellük szinte kiugrik a csipkepruszlikból. Csecsebecsék, függők, karkötők csilingelnek rajtuk. Fejükön tekercsbe göngyölt kendő vagy muzulmán turbán. A lábukon topánka. Ezüsből való tengeri csillagok, arany karperecek ékesítik őket.”⁷ Mintha egy nagyon érzékletes, barokk *descriptio puellae*-t olvasnánk. A tudományos elemzések és az önfeledt, rajongó leírások ritmikus váltakozása összetéveszthetetlen zamatot kölcsönöznek a műnek.

Az *Udvarház és szolgaszállás* szövegéből számos, akár a mai Új baloldal számára is vonzó szólamot, politikai jelszót csipegethetünk ki, ahogy az is tény, hogy ez a

.....
a hívők leveszik a cipőjüket vagy a papucsukat, mielőtt a szertartáson részt vennének...” (*Udvarház és szolgaszállás*, 366.). Ezután következik a szertartás útleírásba illő, hangulatos bemutatása.

⁶ *Udvarház és szolgaszállás*, 523.

⁷ *Udvarház és szolgaszállás*, 369.

mű őszinte nyitottságával, a fajkeveredés már-már költői dicséretével hozzájárult a „fajok demokráciájának” latin-amerikai elfogadásához. Ám semmiképpen sem alkalmas arra, hogy valamiféle propaganda-szövegnek tekintsük. Az *udvarház* és *szolgaszállás* – legyen bármilyen nyitott és érzékeny a „négerek” kultúráját illetően, legyen bármilyen elszánt a fajkeveredés áldásainak dicséretében – tulajdonképpen a fajnemesítés, egy valamiféle sajátosan latin-amerikai eugenetika jegyében született. Gilberto Freyre a művében még megkülönböztet „hasznos” és „kevésbé hasznos”, „értékes” és „kevésbé értékes” genetikai komponenseket. Ítéleteit természetesen befolyásolja az egyházi gyökerű, a romantika idején is roppant népszerű *indianismóval* való szembehelyezkedés, az érzelgős indiánkultusszal való leszámolás, ami többnyire a fekete rabszolgák kárára szokta volt hangsúlyozni a bennszülött indiánok erkölcsi fölényét. De így vagy úgy, maga Freyre – a század harmincas éveiben – még nem kételkedik abban, hogy az emberi fajok *nem* egyenrangúak. (Íme, egy „tudományos” okfejtés a „fekete fensőbbrendűsége”: „A négerek gazdasági fölénye Brazília bennszülötteivel szemben, amely a nagyobb gazdasági hatékonyságban jutott kifejezésre, részben talán a kiegyensúlyozottabb és gazdagabb érendjüknek tulajdonítható, minthogy az itt talált népek még nomádok voltak, nem folytattak rendszeres földművelést és állattenyésztést...”⁸)

Freyre nézetei elavultak, tudományos újításai zömét magáévá tette a XX. századi antropológia és történelemtudomány, a XVIII. és XIX. századi útikönyvek hatását árasztó, fanyar vagy épp lelkendező leírásai pedig sokakat taszítanak – akkor mi teszi hát a szerzőt a mai olvasókat is lebilincselő íróvá? A történettudomány és a regényírás között van egy kétségtelenül létező összekötő elem, a *történet*, maga a *történetmondás*, Freyre azonban nem egy központi esemény, egy államalapítás, egy nagy háború vagy egy birodalom összeomlása köré csoportosítja a történelmi tényeket.

Az eseménytelen vagy inkább „történetelen” történelem és a hozzá kapcsolódó történetírás elméleti nehézségei Freyrét már az előszóban egy igen különös fejtegetésre készítetik: „...Egy nép intim történetének a tanulmányozásában van valami prousti magábatekintés; a Goncourtok »ce roman vrai«-nek, igaz regénynek nevezték. Lúcio Costa építésznek Sabará, São João del-Rei, Ouro Preto, Mariana öreg házai és Minas hajdani udvarházai előtt állva az az érzése támadt: »Mintha az ember találkozna valakivel...« És olyan dolgokra emlékezne, amiket sohasem tudott, de valahol mindig benne voltak; tudom is én – Proust ezt biztos jobban megmagyarázta. Mind a mai napig az udvarházakban fejeződött ki legjobban a brazil jelleg, nemzeti folytonosságunk. Intim történetének során ezért elhanyagolunk minden »nagy« eseményt, amit a politikai és katonai történetírás számon tart; kirekesztjük a mindennapi élet kedvéért, mert talán nem tévedünk, ha úgy véljük, hogy a hétköznapi élet nyilatkozik meg igazán egy nép valódi lényege. Őseink magánéletét tanulmányozva lassacskán úgy érezzük, hogy önmagunkat szemléljük: ez is egy módja annak, hogy az »eltűnt idő« nyomába eredjünk. Hogy önmagunkra

⁸ *Udvarház és szolgaszállás*, 344.

ismerjünk másokban – azokban, akik előttünk éltek, akiknek az életében a miénk egyszer már megtörtént. Elevenünkbe vág ez a múltba merülés, és ez a múlt minden egyes embernek az életével módosul; az érzékenység kalandja is ez, nemcsak az archívumok kimerítő tanulmányozása...”⁹

Az „eseménytelen” történetírás – legyen bár az „nagy történetek” híján – legigazibb viszonyítási pontja maga a szépirodalom. (Nagyon jellemző eközben Freyrere, hogy egymás mellé helyezi Marcel Proustot, a Goncourt-fivérekét és Lúcio Costa „építészét”). Ámde a szerző, miközben elmerül a brazil patriarchális életforma részleteiben, mégsem szakít olyan radikálisan a „nagy elbeszélésekkel”! Mert ki is az az *én*, az az *én*, aki beszél a műben, és aki az archívumok „kimerítő tanulmányozását” mint az „érzékenység kalandját” vállalja? Számtalan művön belüli utalásból is sejthetjük, hogy a szerző-elbeszélő-főhős régi cukormalom-tulajdonos családok leszármazottja, akit gyerekkorában és utazgatásai során nyomasztottak a „buja, szifilisz, rabszolgotartó” brazilokkal kapcsolatos sztereotípiák,¹⁰ és aki a saját önbecsülését és saját „történelmét” próbálná visszaszerezni.

A főszereplő ugyan nem bolyong Pierre Bezuhov vagy Fabrizio del Dongó módjára a borogyinói vagy waterlói csatatéren, és nem számol be személyes, nagy életfordulókról, viszont megtanul közösséget vállalni saját nemzete tagjaival, és ezen keresztül önmagát is elfogadni. Az „érzékenység kalandja” különös műfaji váltásokat is eredményez: az I. fejezet a portugál gyarmatosítás szakszerű leírásával indul, míg az utolsó fejezet egy boldog családi vacsora leírásába torkollik, ahol egy vendég hölgy tiszteletére a fekete rabszolgák önfelédten éneklnek a terített asztal körül a *Séko, séko, séko, O ni-ba-rát*. Akármilyen határozottan is szakít Freyre a „nagy elbeszélésekkel”, monográfiája nem nélkülöz egyfajta célelvűséget, a klasszikus regényekre jellemző fejlődést és személyességet, így hát könnyen tekinthetjük intellektuális fejlődésregénynek. De az *én* semmilyen szerepben nem „állapodik meg”: egyszerre tanú, emlékező, „érzékeny lélek” – és mindeközben tudós is, természetesen. Ezt a bonyolult elbeszélő technikát tartom a monográfia egyik legművészebb vonásának.

Az *Udvarház és szolgaszállás* művészi sajátosságait természetesen a szakirodalom is tárgyalja.¹¹ Nagyon érdekes Gilberto Freyrenek az álláspontja, aki egy későbbi

⁹ *Udvarház és szolgaszállás*, 25.

¹⁰ Gilberto Freyre természetesen bátran számot vet ezekkel az előítéletekkel, szinte soha nem próbálkozik a múlt megszépítésével: „A patriarchális Brazíliában a szifilisz mindig szabadon garázdálkodott. Kénye-kedve szerint ölt, vakított, deformált. Asszonyok vetéltek el miatta. Angyalkákat vitt az égbe. Az otthonok falain belül tenyésztett kígyó volt, és a magában hordott mérgére ügyet sem vetett senki. A mérgezett vér fekélyekben tört ki. Aztán vakarták a kiütéseket, előkerültek az orvosságos fiolák, kasugyümölcsöt szopogattak...” (*Udvarház és szolgaszállás*, 375.) Gilberto Freyre több fejezetben is alaposan körüljárja a szifilisz betegségének egész folyamatát.

¹¹ Ricardo B. ARAÚJO: *Guerra e paz: Casa grande & senzala e a obra de Gilberto Freyre nos anos 30*, Rio de Janeiro, Editora 34, 1994; Alfredo César MELO: „SAUDOSISMO e crítica social em *Casa grande & senzala*: a articulação de uma política da memória e de uma utopia”, in *Estudos Avançados*, vol. 23, São Paulo, 2009. scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0103-40142009000300031 (ellenőrzve: 2014.02.05.).

tanulmányában magát nem egy tudományos műben irodalmi eszközöket is használó, „jó tollú” szociológusnak tartja, hanem „escritor treinado em ciências sociais e não como sociólogo”-nak, azaz egy, a szociológia vonzásában élő szépírónak.¹²

Ezt a művészi habitust az *Udvarház és szolgaszállás* öntörvényű, művészi metaforái is igazolják. A monográfia egyik művészi csúcspontja – véleményem szerint – a legutolsó fejezetnek (*A fekete rabszolgák a brazilok szexuális és családi életében II.*) a brazil zene születéséről írott sorai. A feketék jókedvét és muzikalitását így méltatja Freyre: „A cukormalmokban és az ültetvényeken csakúgy, mint a házon belül, a négerék mindig énekeltek; énekeltek a mosókonyhában, a konyhán, miközben mosogattak, edényt törölgettek, sütöttek, kávé daráltak; a városokban pedig cukroszsákokat, zongorákat, a fehér úrfi jacarandafából készült heverőit cipelve – a feketék mindig énekelve dolgoztak: munkadalaikkal éppúgy, mint a Sangó- és ünnepi énekeikkel, bölcsődalaikkal afrikai vidámságot öntöttek a brazil életbe. Néha egy kis mélabút is, de főleg vidámságot. Hajdanában csak úgy szállították a zongorákat, hogy közben énekeltek: Itt a ioio zongorája, itt a ioia zongorája.”

Az „éneklő zongoráról” szóló rész a művészi metaforateremtés erejére is bizonyosság. A drága, Európából importált hangszert, az európai zenét, az „európaiságot”, a kifinomultságot és kultúrát jelképező zongorát önfeledten éneklő rabszolgák cipelik a hátukon. A zene születésének vagyunk a tanúi: a hangszer már akkor „énekel”, már akkor „megszólal”, amikor még a fedelét sem nyitották fel. A zene „hordozói”, a passzív és névtelen rabszolgák is énekelnek. De ugyan *miről* énekelnek? Mintha azt sugallnák, hogy ők maguk a *ioio* és *ioia* hangszerei, hogy igazi szépség és művészet csak az igazság kimondásából vagy a közös szenvedésből születhet. A dal, vagyis „Afrika” megelőzi a hangszeres zenét, a nehézkes, körülményes „Európát”, a kultúra hagyományos felfogását. Mégis a „zongora” adja az ének apropóját! Amennyiben tényleg regényként olvassuk az *Udvarház és szolgaszállást*, ezt a részt egy, magára a műre tett utalásnak is tekinthetjük. Nincs öncélú, hivalkodó művészet – a szépség a szolgálatból, az igazság kimondásából születik.

Néha egy művészi metafora mélyebb összefüggéseket képes felvillantani, mint egy hosszú, érveken alapuló tudományos okfejtés vagy publicisztika. De nem az „éneklő hangszer”, ez a hatásos, szinte spontánul a tudományos kutatásból kibomló metafora az egyetlen érdekessége a szövegrésznek. Maga a brazil-portugál szöveg is cseng-bong, rímel, árad és lüktet, ámbár a magyar fordító – aki nyilvánvalóan tudományos *szak*fordítására kapott megbízást – nem vette észre, hogy ebben a szakaszban Freyre lüktető szabadversre vált. Olvassuk csak a brazil-portugált! „Nos engenhos, tanto nas plantações como dentro da casa, nos tanques de bater roupa, nas cozinhas, lavando roupas, enxugaando prato, fazendo doce, pilando café; nas cidades, carregando sacos de açúcar, pianos, sofás de jacarandá, de ioios brancos – os negros tabalharam sempre cantando: seus cantos de trabalho, tanto quanto os

¹² Gilberto FREYRE: *Como e porque sou e não sou sociólogo*. Brasília, Universidade de Brasília, 1968. bvgf.fgf.org.br/portugues/obra/livros/texto_completo_br/como_e_porque.htm (ellenőrizve: 2014.02.05.).

de xango, os de festa, os de ninar menino pequeno, encheram de alegria africana a vida brasileira. Às vezes de um pouco de banzo: mas principalmente de alegria. Os pianos não se carregavam outrora sem que os negros cantavam: É o piano de ioio, é o piano de iaia.”¹³

Térjünk vissza kiinduló kérdésünkhöz, és vizsgáljuk meg, az *Udvarház és szolgaszállás* miben hasonlít és miben különbözik a magyar népi írók paradigmaváltónak szánt főműveitől!

Bár hasonlóan magasan kvalifikált történelemtudós nem akad a magyar népi mozgalom szépírói között, azért itt is találkozhatunk a tudományos és szépirodalmi stílus keverésének példáival. Jóllehet a szexualitás, az „ösztönösség” és a népkeveredés dicsőítése tulajdonképpen egynémely magyar népi író felfogásától sem áll távol, ehhez a magyar írók nem találtak olyan alapvető, egyszerű jelszavakat és metaforákat, mint a brazilok, ám bár néhány magyar alkotás nyelvi megformáltsága vetekedhet az *Udvarház és szolgaszállás* nyelvi megoldásaival. A *Puszták népének* nyelvi megkonstruáltsága, narrációs szerkezeteinek bonyolultsága, én-fogalmának komplexitása emlékeztet az *Udvarház és szolgaszállás* művészi megoldásaira. Itt a fő különbség – véleményem szerint – nem is az alkotói eszköztárban, hanem az egyes műveket körülvevő befogadói attitűdben rejlik inkább. (Természetesen ezt az attitűdöt maguk a művek is befolyásolják.) Az *Udvarház és szolgaszállás* az egész brazil társadalom mint saját „múltjának tükrét” fogadta el, a *Puszták népe* viszont nem kínál ilyen azonosulást.

Az *Udvarház és szolgaszállás*ban „mindenki” szerepel, noha a monográfia – miképp az alcím (*A brazil család a patriarchális gazdasági rendszerben*) is sugallja – leginkább a brazil történelem egyetlen szegmensét és egyetlen korszakát öleli fel, és legfőképp csak Észak-Kelet-Brazília társadalomfejlődésére koncentrál. Minden brazil a saját történeteként olvashatja, hiszen Freyre mindig a „mi történelmünk-ről”, a „mi Brazíliánkról” beszél. A tudományos apparátussal, a lábjegyzetekkel és a sajátos szociológiai terminológiával teremt ugyan valamennyi távolságot tárgyától és közönségétől, de ezt mindig „kiigazítja”. Mert hiszen réges-rég nem igaz, amit az előszóban a „genetikai közösségről” állít: a rabszolgák és földesurak már nem szükségképpen ősei a XX. század végén élő braziloknak.

Ilyen stilisztikai-retorikai fogások nélkül aligha lehet a XX. században „nemzeti monográfiát” megalkotni. És így, a nyelv csodája révén Freyre azoknak a braziloknak is az „elevenébe vág”, akik történelmi okokból nem lehetnek se a földesurak, se a rabszolgák leszármazottjai, csak éppen az *Udvarház és szolgaszállás*ból tanulják „elfogadni magukat”.

¹³ A számtalanszor megjelent mű számtalan változatban az interneten is fellelhető. Az általam használt portugál nyelvű szöveg: bvfg.fgf.org.br/portugues/obra/livros/pref_brasil/casagrande.htm (ellenőrizve: 2014.02.05.).

Abstract

“This Immersion into the Past is a Very Poignant One”

The Aesthetic Quality of Sociography – Gilberto Freyre the Sociographer

Gilberto Freyre is one of the most impressive Brazilian social scientists. His main work, The Masters and the Slaves (Casa-Grande and Senzala), was considered even in the days of its publication a literary book and a scientific product at the same time. In the 1930s Gilberto Freyre's innovations were regarded simply as a literary caprice, but since then a lot of them have been taken over by historical scholarship. The author of this article mainly deals with the peculiarities of Freyre's work which seem to be unique by this very day – with his creation of metaphors and the narrative structures. Certain questions cannot be answered even if we employ the methods of literary scholarship. Namely, how to regard and evaluate the very self established in this work. Is this self a real scientist? Can we take him to be simply an actor? Or is he really a lyrical self? The questions which the author is chiefly interested in concern the special contradictions of the work, otherwise do not disturb the reception process of The Masters and the Slaves at all. How could these contradictions contribute to the unsurpassed popularity of the work? How could they shape the ego-ideal of Brazil in the twentieth century? And how could they contribute to the spread of the idea of 'racial democracy' all over the world?